

Çocuk Yetiştirme Tutumları: Kuramsal Yaklaşımlar ve Görgül Çalışmalar

Ayşen Yılmaz**
Hacettepe Üniversitesi

Özet

Bu yazıda çocuk yetiştirme tutumları hakkında kuramsal ve görgül araştırmalara yer verilmiş, batı literatüründe ve ülkemizde yapılan çalışmalar kısaca özetlenmiştir. Bu amaçla yazıda çocuk yetiştirme tutumları konusundaki yaklaşımların evrimi Baumrind'in sınıflamasından başlayarak Maccoby ve Martin'in Modeli'ne ve son olarak da Darling ve Steinberg'in (1993) Birleştirilmiş Model'ine doğru incelenmiştir. Baumrind otoriter, demokratik ve izin verici olmak üzere anababa stilini üç grupta sınıflamıştır. Maccoby ve Martin (1983) ise Baumrind'den farklı olarak anababa stilini duyarlık ve talepkarlık olmak üzere iki boyut açısından incelemişler ve bu iki boyutun keşiştiği noktada otoriter, demokratik, izin verici-müsamahakar ve izin verici-ihmalakar olmak üzere dört tür anababa stilini tanımlamışlardır. Bu yazıda, adı geçen anababa stilleri ile akademik başarı, psikososyal gelişim ve benlik saygısı gibi bazı temel psikolojik değişkenler arasındaki ilişkiyi inceleyen gelişimsel çalışmalar özetlenmiştir. Bu amaçla ulaşılabilen 15 araştırma "gelişim dönemi", "anababalık stilleri", "anababalık boyutları" ve "temel bulgular" olmak üzere dört alanda tablolar halinde özetlenmiştir. Son olarak anababa stili ile anababa uygulamalarının ayırt edilmesi gerektiği savunan Birleştirilmiş Model kuramında yetiştirmede ve anababalık stillerinde kültürel farklılıklara değinilmiş ve ileride yapılacak olan araştırmalar için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar sözcükler: Anababa stili, anababa uygulamaları, kültürel farklılıklar.

Parenting Styles: Theoretical Considerations and Empirical Studies

Abstract

The present paper aims to review the major approaches and empirical studies on parenting styles conducted in both western cultures and our own culture. For this purpose, the conceptual evaluation of parenting styles was traced beginning from the Baumrind's taxonomy to the Maccoby and Martin's Model, and finally to the Integrative Model. Baumrind classified parenting styles into three major categories: authoritarian, democratic, and neglected-permissive. Maccoby and Martin (1983), on the other hand,

* Araştırma görevlisi, Hacettepe Üniversitesi, Psikoloji Bölümü

conceptualised parenting styles into two underlying dimensions of responsiveness and demandingness, and defined the four parenting styles at the intersection of these two dimensions: authoritarian, authoritative, permissive-indulgent, and permissive-neglected. In this review, studies investigating the relationship between these parenting styles and some major psychological variables, such as academic achievement, psychosocial development, self-esteem were summarized. Fifteen empirical studies were extensively reviewed and classified on the basis of their findings into four aspects; parenting styles, parenting dimensions, developmental stage, and main findings. Finally, in the context of integrative model suggesting that parenting styles and parenting practices should be distinguished, cultural differences in child-rearing and parenting styles were discussed and some suggestions for the future research in this area were made.

Key words: *Parenting styles, parenting practices, cross-cultural differences.*

Temel bir sosyalizasyon aracı olarak çocuk yetiştirme tutumları ve bu tutumların çocuk ve gençlerin sosyal ve duygusal gelişimleri üzerindeki etkileri son 30 yılda yaygın olarak araştırılmaktadır. Bu derleme yazısının amacı, bu konudaki kuramsal yaklaşımları ve görgül araştırmaları özetlemek ve kültür ile çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişkiyi ele almaktır. Bu amaçla yazıda çocuk yetiştirme tutumları hakkında Baumrind'in (1968, 1971b) sınıflaması ve Maccoby ve Martin'in (1983) Modeli incelenmiş ve farklı anababa stillerinin (anababa tutumları) psikolojik sonuçlarına ilişkin gelişimsel çalışmalar özetlenmiştir. Ayrıca bu çalışmada özellikle son yıllarda ortaya atılan birleştirilmiş model çerçevesinde anababa stili ile uygulamaları arasındaki ayırımı yer verilmiş ve kültürler arasındaki farklılıklara değinilmiştir.

Ebeveynler çocuklarına kültürel değerleri ve kuralları öğreten temel kaynaklardır. Bütün ebeveynler şu veya bu şekilde çocuklarını sosyalleştirmek için çaba gösterirler, fakat ebeveynlerin sosyalleştirme yöntemleri arasında farklılıklar vardır. Bir ebeveynin çocuğunun

nasıl hareket etmesi gerektiği veya nasıl olması gerektiği konusundaki tutumu, genellikle diğer bir ebeveyninden farklıdır. Gelişim psikologları, çocuk yetiştirme tutumları arasındaki farklılıkların, çocukların psikososyal ve duygusal gelişimi açısından farklı sonuçlara yol açacağına inanmaktadırlar. Dolayısıyla, bu alandaki temel araştırma konuları ebeveyn davranışlarındaki farklılıklar ile çocuklara ait değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek olmuştur (Holden ve West, 1989). Çocuk yetiştirme tutumlarına ilişkin Baumrind'in (1971b) sınıflaması, bu alanda yapılan çalışmalara kuramsal bir temel oluşturarak öncülük etmiştir.

Baumrind'in Sınıflaması

Baumrind (1968; 1971b) okul öncesi dönemdeki çocuklarla ev ortamında yaptığı gözlemlerinde ve laboratuvar çalışmalarında ebeveyn ile çocuk arasındaki etkileşimi incelemiş ve çocuk yetiştirme konusunda anababa stili ile ilişkili 4 boyut belirlemiştir. Bunlar ebeveyn kontrolü, ebeveyn-çocuk iletişimde açıklık, olgunluk beklentisi ve bakım/destek boyutları-

dır. *Ebeveyn kontrolü* boyutu, ebeveynler tarafından konulan kurallara çocukların ne oranda uymak zorunda olduklarını gösterir. *Ebeveyn-çocuk iletişimde açıklık* boyutu, anne ve babaların verilecek kararlarda çocuklarının fikirlerine ve düşüncelerine ne derece saygı gösterdiklerini, bu konuda çocuklarını ne derece teşvik ettiklerini ve çocuklarının davranışlarına sınırlar getiriliyorsa bunun nedenlerini ne oranda açıkladıklarını gösterir. *Olgunluk beklentisi* boyutu, anne ve babaların çocuklarını zihinsel, sosyal ve duygusal alanda başarılı olmaları için ne derece teşvik ettiklerini gösterir. Örneğin yüksek olgunluk beklentisine sahip olan anne-

babalar çocuklarına, “kendi yetenek ve çabalarıyla yaşamayı öğrenmelisin” mesajını verirler. *Bakım-destek* boyutu, anne ve babaların çocuklarına bakarken ve onlarla ilişki kurarken ne derece yakın, sevecen ve sıcak davrandıklarını gösterir. Baumrind (1971b) anılan dört boyutun kombinasyonlarına bağlı olarak üç temel anababalık stili ortaya atmıştır. Bunlar otoriter, demokratik ve izin verici anababalık stilleridir (Bkz. Tablo 1). Bu sınıflamaya göre, kontrol ve olgunluk beklentisi boyutlarında yüksek, açık iletişim ve bakım boyutlarında düşük olan ebeveynler otoriter olarak adlandırılmaktadır. Bütün boyutlarda anılan

Tablo 1. Baumrind'in (1971b) Anababa Stiline İlişkin Sınıflaması

	Kontrol		Açık İletişim		Olgunluk Beklentisi		Bakım	
	Y	D	Y	D	Y	D	Y	D
Otoriter	*			*	*			*
Demokratik	*				*		*	
İzin verici		*	*			*	*	

Y= Yüksek D= Düşük

özelliklere yüksek derecede sahip olan anne-babalar demokratik olarak adlandırılmaktadır. Kontrol ve olgunluk beklentisi boyutlarında düşük, açık iletişim ve bakım boyutlarında yüksek olan anne-babalar ise izin verici olarak adlandırılmaktadır. Baumrind'e göre ebeveynlerin çoğu, çocuklarıyla olan iletişimlerinde bu davranışlardan birini daha başat olarak benimser ve uygularlar.

Otoriter ebeveynler, koydukları kurallara çocuklarının koşulsuz uymasını ve itaat etmesini beklerler. Bu tür ailelerde çocuklar kurallara

uymadığında ceza uygulanır ve ebeveynler çocuklarıyla pek fazla görüş alışverişinde bulunmazlar, daha çok çocuklarından söylediği herşeyi sorgulamadan kabul etmesini beklerler. *Demokratik ebeveynler* çocuklarından olgun davranış beklerler ve aynı zamanda gerekli olduğunda kurallara uymalarını isterler. Öncelikle sıcak ve ilgilidirler, sabırlı ve duyarlı bir şekilde çocuklarını dinlerler, aile içinde verilecek olan kararlarda çocuklarının görüşlerini alırlar. Bu tür ailelerde çocuk yetiştirmede akılcı ve demokratik bir yaklaşım izlenir. Hem

ebeveynin hem de çocuğun hakları dikkate alınır. *İzin verici ebeveynler* çocuklarına çok fazla özgürlük verirler, çocuklarını hiçbir şekilde kontrol etmezler ve bazen de ihmale varan bir hoşgörü ile davranırlar. Aynı zamanda çocuklarına karşı sıcak ve sevecendirler ve çocuklarının bütün kararlarını kendilerinin vermesini beklerler. Bu tür ebeveynlerin çocukları istedikleri zaman yemek yerler, yatarlar, televizyon seyredeler ve sokağa oynamaya çıkabilirler.

Baumrind (1968; 1971b; 1972) anababa stilleri ile ilgili olarak yaptığı çalışmalarında genel olarak demokratik tutumu benimseyen anababaların çocuklarının bağımsız, kendini iyi ifade edebilen, hem sosyal hem de akademik yönden başarılı çocuklar olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Baumrind'in sınıflamasını temel alarak yapılan çalışmalarda bu görüşleri destekler şekilde demokratik ailelerde yetişen çocuklardan akademik başarı, sosyal gelişim, benlik saygısı ve ruh sağlığı gibi ölçümlerde daha yüksek puan aldıkları görülmüştür (Dornbusch, Ritter, Leiderman, Roberts ve Fraileigh, 1987; Maccoby ve Martin, 1983; Steinberg, Elmen ve Mounts, 1989; Steinberg, Mounts, Lamborn ve Dornbusch, 1991).

Maccoby ve Martin'in İki Boyutlu Bakış Açısı Modeli

Maccoby ve Martin (1983), Baumrind'den farklı olarak anababa stilini duyarlılık (responsiveness) ve talepkarlık/kontrol (demandingness/control) olmak üzere iki boyut açısından ele almışlar ve bu iki boyutun kesiştiği noktada dört tür anababa stili tanımlamışlardır (Bkz. Tablo

2). Maccoby ve Martin, Baumrind'in çalışmalarında sınıfladıkları "izin verici" anababa stilini ikiye ayırmışlardır. Bunlar izin verici/müsamahakar (hoşgörülü) ve izin verici/ihmkar anababa stilleridir. Tablo-2'de görüldüğü gibi demokratik ebeveynler yüksek düzeyde hem kontrol/talep hem de kabul/ilgi gösterirler. Otoriter ebeveynler ise yüksek düzeyde kontrol/talepe sahipken, düşük düzeyde kabul/ilgi gösterirler. Otoriter ve demokratik ebeveynlerin çocuklarının gelişimindeki farklılıklar ebeveynin ilgisi ve kabul düzeyindeki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Çünkü Maccoby ve Martin'in sınıflamasındaki her iki anababa stilinde kontrol/talep boyutu yüksektir. İzin verici-müsamahakar ebeveynler yüksek düzeyde kabul/ilgi ve düşük düzeyde kontrol/talep sergilerler. İzin verici-ihmkar ebeveynler ise her iki düzeyde de düşük düzeyde tutuma sahiptirler. Buna göre her iki izin verici anababa stilinde kontrol boyutu düşükken, izin verici ebeveynler arasındaki farklılık anne-babanın göstermiş olduğu ilgi ve kabulden kaynaklanmaktadır. İzin verici-müsamahakar ebeveynler çocuklarına karşı oldukça hoşgörülü davranırlar, davranışlarına herhangi bir sınırlama koymazlar. Ancak bu tür anababalar çocuklarına sevgi gösterirler, sıcak ve ilgili davranırlar. İzin verici ihmkar ebeveynler ise çocuklarını hiçbir şekilde denetlemedikleri, davranışlarına sınırlama koymadıkları gibi onlarla yeterince ilgilenmezler ve sevgi göstermezler.

İzin verici-müsamahakar ebeveynler çocuklarına karşı sıcak ve ilgili davranırlar, çocuklarının davranışlarını çok az kontrol ederler ya da hiç etmezler ve onların tek başlarına verdikleri kararları uygulamalarına izin veren bir tutum sergilerler. Genel olarak, müsamahakar

ebeveynlerin çocukları saldırganlıklar, bağımsızlık ve sorumluluk almaktan yoksundurlar (Maccoby ve Martin, 1983). Ancak, bazı araştırma bulguları izin verici ebeveynlerin ergenlerin kişisel özerkliğine daha çok olanak tanın-

dığını göstermektedir (Smetana, 1994). İzin verici-ihmkar ebeveynler ise çocukları ile aralarında bir mesafe koyma eğilimindedirler, onlara ayıracakları zaman ve enerjileri yok gibidir, onlara karşı ilgisizdirler ve çocuklarını

Tablo 2. Maccoby ve Martin'in (1983) İki Boyutlu Bakış Açısı Modeli

		Duyarlılık/Kabul-İlgi	
		Yüksek	Düşük
Talepkarlık/ Kontrol	Yüksek	Demokratik	Otoriter
	Düşük	İzin verici/ Müsamahakar	İzin verici/ İhmalkar

hiçbir şekilde denetlemezler. Bu ebeveynler çocuklarının sadece yiyecek ve giyecek gibi temel ihtiyaçlarını karşılarlar fakat onlara duygusal açıdan yakınlık göstermezler ve onların okulla ilgili ya da okul dışı faaliyetleriyle ilgilenmezler. Bu alanda yapılan çalışmalar ebeveyn ilgisi ile çocukların kişilik gelişimi arasında ilişki olduğunu göstermiş ve çocuğuyla ilgilenmeyen, çocuğuna uzak olan ebeveynlerin çocuklarının saldırganlık eğilimi yüksek, okulda başarısız, içki ve sigara içmeye erken yaşlarda başlayan, duygusal kontrolü zayıf, uzun süreli amaçları pek olmayan çocuklar olduğu görülmüştür (Kurdek ve Fine, 1994; Steinberg ve ark., 1989; Steinberg, Lamborn, Dornbusch ve Darling, 1992). Maccoby ve Martin (1983), ebeveynlerin ihmalkar tutumlarının çok erken yaşlarda başlaması durumunda çocukların bi-

şisel ve sosyal gelişiminde gerilikler görülebileceğini öne sürmektedirler. Anılan çalışmada, duygusal olarak ilgisiz ve depresyonlu annelerin bebeklerinde zihinsel gerileme, duygusal açıdan bağlanmada zorluklar, sinirli ve bağımlı davranışlar gibi psikolojik açıdan fonksiyonel olmayan davranışların gözlemlendiği saptanmıştır.

Anababalık Stili ile İlgili Gelişimsel Araştırmalar

Bu bölümde çocuk yetiştirme tutumları ya da anababalık stilleri ile ilgili olarak gelişimsel çalışmalar, Baumrind'in sınıflamasında kullanılan otoriter, demokratik ve izin verici anababalık stili ile çocukların bazı psikolojik sonuç değişkenleri arasındaki ilişkileri inceleyen araştırmalardan başlayarak özetlenmektedir. Baumrind çalışmalarını çoğunlukla erken ve orta çocukluk

dönemindeki çocuklar üzerinde yürütmüştür (Baumrind, 1968, 1971b, 1972). Baumrind'in yaptığı çalışmalara "anababalık stilleri" açısından bakıldığında, genel olarak otoriter ebeveyni olan çocukların daima mutsuz, yaşlılarıyla olan ilişkilerinde kaygılı ve güvensiz oldukları bulunmuştur. Ayrıca bu çocukların günlük faaliyetlerde çekingen, isteksiz, kendini iyi ifade edemeyen, saldırganlık eğilimlerinin yüksek, benlik saygısının ise düşük olduğu görülmüştür. Aynı zamanda, bu çocukların arkadaşlarıyla olan iletişimlerinde utangaç ve çekingen oldukları bulunmuştur. Bu özelliklerin çoğu izin verici ebeveynlerin çocuklarında da görülmektedir. İzin verici anababa stili sergileyen ebeveynlerin çocuklarının da olgun davranmadıkları, kendi dürtülerini kontrol edemedikleri ve bağımlı oldukları görülmüştür. Otoriter ve izin verici anababa stilleri birbirlerinden farklı görülmesine rağmen, her iki aileden gelen çocukların benlik kontrolü diğer gruplardan gelenlere oranla daha düşüktür. Ancak, izin verici ebeveynlere sahip çocukların duygu durumu otoriter ebeveynlere sahip çocuklardan daha olumludur ve bu çocuklar daha hayat doludurlar. Bunun yanı sıra demokratik ebeveynlerin çocuklarının kendilerini daha iyi ifade edebildikleri, bağımsız davranabildikleri, arkadaşlarıyla iyi geçindikleri ve ebeveynleriyle işbirliğine açık oldukları bulunmuştur. Bu çocukların aynı zamanda hem sosyal hem de zihinsel açıdan daha ilgili oldukları ve yüksek düzeyde başarı güdülerine sahip oldukları bulunmuştur. Maccoby ve Martin (1983) tarafından yapılan çalışmalarda da demokratik ailelerde yetişen çocukların izin verici ya da otoriter ailelerde yetişen çocuklardan akademik yeterlik, sosyal gelişim, benlik saygısı ve ruh

sağlığı gibi ölçümlerde daha yüksek puan aldıkları görülmüştür. Yapılan çalışmalara "anababalık boyutları" açısından bakıldığında ise, ebeveynler tarafından verilen ilgi ve kontrolün ebeveyn davranışlarının önemli iki boyutu olduğu ve bunların çocuğun akademik başarısı, sosyal yeterliği ve benlik saygısı ile ilişkili olduğu belirtilmektedir (Baumrind, 1971b; Maccoby ve Martin, 1983). Bu çalışmalarda, ilkökul çocuklarının algıladığı anababa ilgisi ve desteği ile benlik saygısı arasında olumlu yönde ilişki olduğu bulunmuştur. Son yıllarda yapılan bir çalışmada da, okulda başarılı olmaları için ebeveyn tarafından baskı yapılan çocukların benlik saygısının daha düşük olduğu ve bu çocukların daha kaygılı ve okulda da daha başarısız oldukları bulunmuştur (Ketschick, Ryan ve Adams, 1998).

Özellikle son yıllardaki araştırmalar ergenlik dönemi üzerinde yoğunlaşmıştır (Fallon ve Bowles, 1997; Kurdek ve Fine, 1994; Steinberg ve ark., 1989; 1991; Steinberg, Lamborn, Mounts ve Dornbusch, 1994; Taris ve Bok, 1996). Ergenlik dönemi ergenin biyolojik, bilişsel, psikolojik ve sosyal değişikliklerle karşı karşıya kaldığı bir dönemdir. Bu değişiklikler aileyi ve aile içindeki ilişkilerini açıklarken etkileyebilmektedir düşüncelerini, değerlerini sorgulamaya başlar (Steinberg, 1987). Ergen bilişsel açıdan olgunlaştıkça, ailenin süregelen örf ve adetlerini, (Smetana, 1994). Ailenin rolü ve ebeveyn-çocuk arasındaki ilişki, gelişimin güçlü belirleyicileri olarak görülmektedir. Ergenin hem ailesiyle olan bağı, hem de bireyselliğini ve özerkliğini destekleyen anababa stiline ergenin yeterliğini ortaya çıkarmada etkili olduğu belirtilmektedir

(Hines, 1997). Aile içindeki ilişkiler destekleyici ve yakınsa, karşılıklı ilgi ve sevgiye dayanıyorsa, ergenin gelişimi “normal” ve stressiz bir şekilde ilerlemektedir.

Son yıllardaki çalışmalarda ergenlerin akademik başarısı, psikososyal gelişim gibi bazı psikolojik sonuç değişkenleri ile anababa stilleri arasındaki ilişki yaygın olarak incelenmiştir (Dornbusch ve arkadaşları, 1987; Kurdek ve Fine, 1994; Steinberg ve ark. 1989, 1991; Steinberg ve ark., 1994; Taris ve Bok, 1996). Örneğin, Dornbusch ve ark.(1987) Baumrind'in otoriter, demokratik ve izin verici anababa stilleri ile ergenlerin okul başarısı arasındaki ilişkiyi incelemişler ve demokratik anababa stili ile ergenlerin okul başarısı arasında olumlu, otoriter ve izin verici anababa stili ile olumsuz yönde bir ilişki olduğunu bulmuşlardır. Bu çalışmada demokratik anababa stili Baumrind'in çalışmasındaki gibi çok yönlü bir boyut olarak ele alınmıştır. Steinberg, Elman ve Mounts (1989) ise demokratik anababa stiline üç boyuttan oluştuğunu belirtmişlerdir. Bunlar yüksek düzeylerde sıcaklık ya da ilgi, psikolojik özerklik ve kontroldür. Steinberg ve ark.(1989) çalışmalarında demokratikliğin bu üç boyutu ile 10-16 yaşları arasındaki çocukların okul başarısı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Sonuçlar, demokratik tutumun her üç bileşeninin de çocukların akademik başarısı ile olumlu ve yüksek düzeyde ilişkili olduğunu göstermiştir. Ayrıca Steinberg ve arkadaşları, (1992) 14-18 yaşları arasındaki ergenlerle yaptıkları boylamsal bir çalışmada ebeveynlerini demokratik olarak algılayan ergenlerin, demokratik olarak algılamayan ergenlere oranla akademik yönden daha başarılı olduklarını saptamışlardır.

Kapsamlı bir çalışmada Lamborn ve ark. (1991) Maccoby ve Martin'in (1983) öne sürdükleri dört temel anababa stili (otoriter, demokratik, izin verici-müşahakar ve izin verici-ihmkar) temelinde 14-18 yaşları arasındaki ergenleri psikososyal gelişim, akademik yeterlik ve problem davranışlar açısından karşılaştırmışlardır. Bu çalışmada ebeveynlerini demokratik olarak değerlendiren ergenlerin, diğer anababa stiline sahip ergenlere göre akademik yeterlik ve psikososyal gelişimde daha yüksek, problemleri davranışlarda ise daha düşük puan aldıkları görülmüştür. İhmalkar anababa stili ile otoriter anababa stili sergileyen ebeveynlerin çocukları arasında ise anlamlı farklılıklar elde edilmemiştir. Steinberg ve arkadaşlarının (1994), Lamborn ve arkadaşlarının (1991) çalışmalarında inceledikleri ergenleri psikososyal gelişim, okul başarısı ve problemleri davranış gibi yine aynı ölçümleri kullanarak bir yıl sonra tekrar gözlemişler ve demokratik ailelerde yetişen ergenlerin, diğer ailelerde yetişen ergenlerden bir çok alanda daha avantajlı olduklarını bulunmuşlardır. Taris ve Bok (1996) çalışmalarında çocukların ilerideki akademik başarılarının, ebeveynlerinin ne kadar sevgi ve ilgi gösterdiklerine ve ne oranda koruyucu davrandıklarına bağlı olduğunu belirtmektedirler. Anılan araştırmacılar anababa stili, sosyo-ekonomik düzey (SED), çocuğun yaşı ve cinsiyetinin eğitim kariyeri üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Bu amaçla ilk olarak 1987/88 yılında üç ayrı kuşak üzerinde çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Aynı çalışma 1991 ve 1992 yıllarında tekrarlanmış ve sonuçta ebeveynini sıcak ve sevgi dolu olarak algılayan gençlerin,

Tablo 3. Gelişimsel çalışmalar

Çalışma	Gelişim dönemi	Anababalık stilleri	Anababalık boyutları	Temel Bulgular
Baumrind (1968)	Okul-öncesi ve okul dönemi	Otoriter, demokratik ve izin verici		Otoriter ebeveyni olan çocukların mutsuz, kaygılı, saldırganca davranış gösterme eğilimi yüksek ve benlik saygısının ise daha düşük olduğu görülmüştür.
Maccoby ve Martin (1983)	Okul dönemi	Otoriter, demokratik ve izin verici		Demokratik ailelerde yetişen çocuklar izin verici ya da otoriter ailelerde yetişen çocuklardan akademik yeterlik, sosyal gelişim, benlik saygısı ve ruh sağlığı gibi ölçümlerde daha yüksek puan almışlardır.
Dornbusch ve ark. (1987)	Ergenlik dönemi	Otoriter, demokratik ve izin verici		Demokratik anababa stili ile okul başarısı arasında olumlu, otoriter ve izin verici anababa stili ile olumsuz yönde ilişki olduğu bulunmuştur.
Steinberg ve ark. (1989)	Ergenlik dönemi		Kabul/ilgi, psikolojik özerklik ve kontrol; üç boyutun da yüksek olması anababanın demokratik stili kullandıklarını göstermektedir.	Kabul, özerklik ve kontrol boyutlarının ergenlerin akademik başarısı ile olumlu ve yüksek düzeyde ilişkili olduğu bulunmuştur.
Steinberg ve ark. (1992)	Ergenlik dönemi		Kabul/ilgi, psikolojik özerklik ve kontrol	Yapılan bu izleme çalışmasında da ebeveynini demokratik olarak algılayan ergenlerin, demokratik olarak algılamayan ergenlerden okulda daha başarılı olduğu görülmüştür.
Nurmi ve Pullianien (1991)	Ergenlik dönemi		Kontrol, İletişim	Düşük düzeydeki ebeveyn kontrolü 11 yaşındaki ergenlerin gelecek hakkında daha olumlu düşünmesini sağlarken, yüksek düzeydeki iletişim 15 yaşındaki ergenlerin gelecek hakkında daha olumlu düşünmesini sağlamıştır.
Lamborn ve ark. (1991)	Ergenlik dönemi	Otoriter, Demokratik, İzin VERİCİ- Müsamahakar, İzin Verici- İhmalkar		Ebeveyni demokratik olan ergenlerin akademik yeterlik ve psikososyal gelişim puanları daha yüksek, problemleri davranışları ise daha düşüktür.

Tablo 3. (Devamı)

Çalışma	Gelişim Dönemi	Anababalık stilleri	Anababalık boyutları	Temel Bulgular
Steinberg ve ark. (1994)	Ergenlik dönemi	Otoriter, Demokratik, İzin Verici- Müsamahakar, İzin Verici- İhmalkar		Yapılan izleme çalışmasında da demokratik ailede yetişen ergenlerin alınana ölçümler açısından diğer ailelerde yetişen ergenlerden daha avantajlı olduğu bulunmuştur.
Kurdek ve Fine (1994)	Ergenlik dönemi		Kabul/İlgi, Kontrol	Ebeveynin ilgisi ve kontrolü ergenin psikososyal yeterliği ile olumlu yönde ilişkilidir.
Weiss ve Schwarz (1996)	Üniversite öğrencileri	Otoriter, Demokratik Ve İzin Verici		Anababalık stilleri ile gençlerin kişiliği, uyumu, akademik başarı ve ilaç kullanımı arasında anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur.
Taris ve Bok (1996)	Üniversite öğrencileri		Kabul/İlgi, Kontrol	Sıcak ve sevgi dolu anababa stili ile çocukların eğitim süresi arasındaki ilişki olumludur.
Fallon ve Bowles (1997)	Ergenlik dönemi	Otoriter, Demokratik Ve İzin Verici		Demokratik anababa stili ile ergenin ebeveyni ile geçirdiği zamanın niteliği arasında olumlu yönde ilişki olduğu görülmüştür.
Phares ve Renk (1998)	Üniversite öğrencileri			Ebeveynlerine karşı olumlu duygu içinde öğrencilerin psikolojik uyumu, olumsuz duygu içinde olanlardan daha yüksektir.
Ketssetsiz, Ryan ve Adams (1998)	Okul dönemi		Kontrol	Ebeveyn baskısı ile benlik saygısı ve akademik başarı arasında olumsuz yönde ilişki bulunmuştur.
Amato ve Rivera (1999)	Çocukluk ve ergenlik dönemi		Kabul/İlgi	Babanın ilgisi ile çocuğun problem davranışları arasında olumsuz yönde ilişki olduğu bulunmuştur.

Not: "Gelişim Dönemi" araştırmaya katılan deneklerin yaşları temel alınarak sınıflandırılmıştır.

ebeveynini çok koruyucu olarak algılayan gençlere oranla okulda daha başarılı oldukları ve eğitimlerini kesintisiz tamamladıkları bulunmuştur. Sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan çocukların üniversiteye devamının SED'i düşük olan çocuklardan daha yüksek olduğu bulunmuştur. Genel olarak yüksek düzeyde ebeveyn ilgisi görerek büyüyen çocuklar kendilerini, yeterince ebeveyn ilgisi görmeyen çocuklardan daha yeterli hissetmekte ve daha çok özerk olmaya güdülenmekte, bu da sonuçta onların okul başarısını artırmaktadır (Grolnick, Ryan ve Deci, 1991). Dolayısıyla anababa stilleri ile okul başarısı arasındaki ilişki güdüsel faktörler açısından da yorumlanabilir. Ayrıca yapılan başka bir çalışmada ebeveyn ilgisi ve kontrolün ergenin psikososyal yeterliği ile de olumlu yönde ilişkili olduğu bulunmuştur (Kurdek ve Fine, 1994).

Ebeveyn ve çocuk arasındaki ilişkiyi inceleyen başka bir çalışmada, 11 ve 15 yaşlarındaki ergenlere gelecek hakkındaki düşünceleri ve planları sorulmuş ve ebeveyn-çocuk ilişkisinin kalitesinin ergenin gelecekteki planlarını etkilediği bulunmuştur (Nurmi ve Pullianien, 1991). Anılan çalışmada düşük düzeydeki ebeveyn kontrolünün 11 yaşındaki ergenlerin, aile içindeki yüksek düzeydeki iletişimin ise 15 yaşındaki ergenlerin gelecek hakkında daha olumlu düşünmesine yol açtığı bulunmuştur. Özetle, 11 yaşında aşırı kontrole dayanmayan bir disiplin ve 15 yaşında aktif ebeveyn-çocuk iletişimi, ergenlerin gelecek hakkında daha iyimser olmalarına yol açmaktadır. Fallon ve Bowles (1997) ise çalışmalarında, demokratik anababa stili ile ergenlerin ebeveynleri ile

geçirdiği zamanın niteliği arasında olumlu yönde bir ilişki olduğunu bulmuşlardır.

Weiss ve Schwarz (1996) ise Baumrind'in çalışmalarını daha ileri yaştaki üniversite öğrencileri üzerinde tekrarlamışlar ve anababa stili ile gençlerin kişiliği, uyumu, akademik başarısı ve uyuşturucu madde kullanımı arasında anlamlı ilişkiler olduğunu bulmuşlardır. Fakat anılan ölçümler açısından, ebeveyn tutumları arasındaki farklılıklar Baumrind'in çalışmalarında elde ettiği kadar geniş ve belirgin değildir. Yine üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada Phares ve Renk (1998), yaşları 18 ile 25 arasındaki öğrencilerin ebeveynleri hakkındaki duygularını ölçmeyi amaçlayan bir ölçek geliştirmişler ve bunu kullanarak gençlerin anababaları hakkındaki duyguları ile psikolojik uyumları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Sonuçta, ebeveynlerine karşı olumlu duygu içinde olan öğrencilerin olumsuz duygu içinde olan öğrencilere göre daha yüksek düzeyde psikolojik uyum gösterdikleri bulunmuştur.

Son yıllarda yapılan başka bir çalışmada ise babaların çocuklarına gösterdikleri ilgi ile çocuğunun problem davranışları arasındaki ilişki incelenmiştir (Amato ve Rivera, 1999). Babanın ilgisi, çocuğuyla sabah kahvaltısında ve akşam yemeğinde geçirmiş olduğu zaman, ev dışında birlikte yaptıkları faaliyetler, oynadıkları oyunlar, ev ödevinde yardımcı olma gibi sorulardan oluşan bir ölçek ile değerlendirilmiştir. Beş ile onsekiz yaşları arasındaki çocukların okula ve eve ilişkin problem davranışları hakkındaki bilgiler ise anneden alınmıştır. Sonuçta, babanın

ilgisi ile çocuğun problem davranışları arasında olumsuz bir yönde ilişki olduğu bulunmuştur.

Yukarıda özetlenen çocuk yetiştirme tutumları ile ilgili gelişimsel çalışmalar "gelişim dönemi", "anababalık stilleri", "anababalık boyutları" ve "temel bulgular" olmak üzere 4 alanda Tablo 3'te özetlenmeye çalışılmıştır. Bu çalışmalar demokratik, otoriter ve izin verici gibi anababalık stilleri ve kabul-ilgi ve kontrol gibi anababalık boyutları temelinde değerlendirilmiştir. Bir çok araştırmacının belirttiği gibi sevgi, sıcaklık, dikkat ve ilgiden yoksun çocukların akademik başarısı, benlik saygısı ve sosyal yeterliği düşük olmakta (Baumrind, 1968; Maccoby ve Martin, 1983; Ketssetsiz ve ark., 1998) ve bu çocukların ileriki yaşlarda sigara kullanma, uyuşturucu madde bağımlılığı ve suça yönelme gibi problemleri davranışları gösterme riski artmaktadır (Steinberg ve ark., 1989; Barnes ve Farrell, 1992). Bazen de bu problemleri davranışlar ergenlikte ve hatta yetişkinlikte de devam eden problemlerin başlangıcı olabilmektedir (Lamborn ve ark., 1991; Weiss ve Schwarz, 1996; Phares ve Renk, 1998).

Yukarıda özetlenen çalışmalarda anababalık stilleri ile bazı psikolojik değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmiş, ancak çocuk yetiştirme tutumlarında kültürler arasındaki farklılıklara değinilmemiştir. Bu konu Darling ve Steinberg (1993) tarafından öne sürülen birleştirilmiş model çerçevesinde ele alınmıştır.

Birleştirilmiş Model

Son yıllarda Darling ve Steinberg (1993) tarafından öne sürülen modelde, ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarının çocuklarının gelişimi

mine olan etkisinde hangi süreçlerin rol oynadığını daha iyi anlamak için, anababa uygulamaları (parenting practices) ile anababa stili arasında bir ayırım yapılması gerektiği belirtilmiştir. Anababalık stillerinin çocuk yetiştirmede genel bağlamı oluşturduğu ve bu nedenle kültürel farklılıklara daha duyarlı olduğu vurgulanmaktadır. Anababa uygulamaları ise çocuk yetiştirmede başvurulan belirli davranışlara karşılık gelmektedir.

Anababa uygulamaları (davranışları), belirli içerik ve sosyalleşme hedefleri açısından tanımlanan davranışlardır. Örneğin, futbol maçına ya da okul faaliyetlerine katılmak, çocuğunun arkadaşları hakkında sorular sormak, çocuğuyla sanat galerisine gitmek gibi durumlar anababa uygulamalarıdır. Anababanın çocuğunu sosyalleştirmek için kullandığı hedefler ve bunlara yönelik uygulamaları çok farklı olabilir. Eğer sosyalleşme hedefi okul başarısı ise, anababa uygulamalarına ev ödevini yapmada çocuğuna yardımcı olma ve okul faaliyetlerine katılma olarak şekillenir.

İkinci tür ebeveyn özellikleri anababa stilidir. Baumrind'in demokratik ebeveyni tanımlaması anababa stiline bir örnektir. Demokratik stilin tanımlanması ebeveynin uygulamalarından bağımsızdır. Demokratik ebeveyn çocuğunu sözel alışverişte bulunmaya teşvik eder, ancak bu tutum ailenin çocuğunu sosyalleştirmek için kullandığı hedeflerinden bağımsızdır. Örneğin demokratik bir ebeveyn çocuğunun başka bir faaliyette bulunmadan önce ev ödevinin bitmesi gerektiğini belirtirken, başka bir demokratik ebeveyn ev ödevini yapmadan önce diğer faaliyetleri yapmasına izin verebilir. Dolayısıyla

Darling ve Steinberg (1993) öne sürdükleri modelde, anababa stili ile anababa uygulamalarının birbirinden farklı olduğunu belirtmektedirler. Anababa stili çok geniş alanda, farklı durumlarda ebeveyn-çocuk etkileşimini tanımlarken, ebeveyn uygulamaları belirli alanlara özgü uygulamalardır.

Birleştirilmiş modelde hem anababa stili- nin hem de anababa uygulamalarının çocuğun gelişimini farklı süreçler yoluyla etkilediği belirtilmektedir. Anababa uygulamaları çocuğun belirli davranışlarının (akademik başarı gibi) ve özelliklerinin (yüksek benlik değeri) gelişimini etkilemekte, çocuğun sosyalleşme hedeflerini yakalamasına doğrudan yardım etmektedir. Buna karşılık, anababa stili çocuğun gelişimini etkileyen dolaylı bir süreçtir. Bu açıdan, anababa stili belirli ebeveyn davranışları ve gelişimsel sonuçlar arasındaki ilişkide yer alan bağlamsal bir değişken olarak düşünülmektedir. Örneğin, bir çok araştırmada ergenin okul başarısının ebeveynlerin çocuklarının okul faaliyetleriyle ilgilenmesiyle arttığı bulunmuştur (örneğin, Stevenson ve Baker, 1987). Ancak son yıllardaki çalışmalar ergenin akademik başarısını arttırmada ebeveyn ilgisinin, demokratik ebeveynlerde demokratik olmayan ebeveynlerden daha fazla olduğunu göstermiştir (Steinberg ve ark., 1992). Bir başka deyişle, ebeveynin okul faaliyetlerine olan ilgisi ile akademik başarı arasındaki ilişki ebeveyn-çocuk ilişkisinde ebeveynin demokratiklik düzeyine bağlı olarak değişmiştir. Demokratik ebeveynler okulla ilişkili faaliyetler sırasında daha etkili olabilir ve ergenin belirli dersleri seçmelerinde onlara yardım edebilirler. Çünkü demokratik ebeveynlerin sergilediği yaklaşımlar, çocukları ilgili

konularda konuşmak için teşvik etmekte ve onların daha akıllıca ve doğru kararlar almasına yardımcı olmaktadır.

Darling ve Steinberg'e (1993) göre, yapılan araştırmalarda anne-babaların kullandıkları çeşitli sosyalleştirme tekniklerinin çocuklar üzerindeki etkileri hem anababa stili hem de anababa uygulamaları açısından ele alınmalıdır. Örneğin, akademik başarıyı vurgulayan demokratik ebeveynlerin çocuklarının, aynı akademik başarıyı vurgulayan fakat demokratik olmayan ebeveynin çocuklarından daha başarılı olacağı söylenebilir (Steinberg ve ark., 1992).

Görüldüğü gibi son yıllarda Darling ve Steinberg (1993) tarafından ortaya atılan "anababa uygulamaları" ve "anababa stilleri" arasındaki ayrım ebeveyn-çocuk etkileşimi olarak tanımlanırken, anababa uygulamaları belirli alana özgü uygulamalar olarak başka araştırmacılar tarafından da tanımlanmıştır (Hart ve ark., 1998). Hart ve arkadaşları (1998) daha net bir biçimde, anababa uygulamalarını, belirli bir ortamda ve bağlamda ebeveynlerin çocuklarını belirli akademik, atletik ya da sosyal yeterliğe ulaştırmada kullandıkları stratejiler olarak tanımlanmaktadır. Anababa uygulamaları, davranışın niteliği açısından değil de içerik ve sıklığı açısından değerlendirilmektedir. Anababa stilinde ise anababa ile çocuk arasındaki etkileşimin niteliği çok önemlidir. Ebeveynlerin sahip oldukları değerlerin, hedeflerin, duygusallık düzeylerinin ve hem kendilerinin hem de çocuklarının kişilik özelliklerinin, başvurulan anababalık stillerini etkilediği ileri sürülmektedir (Belsky, 1981).

Anababa uygulamaları ile stilleri arasında kavramsal bir ayrım yapılması hem aile içindeki hem de aileler arasındaki farklılıkları inceleyebilmek açısından önemlidir. Örneğin, bu yaklaşım araştırmacılara aile içinde farklı yaşlardaki çocukların özelliklerinin anababa stiline olan etkisini inceleme olanağı vermiştir. Ailenin dışında ise anababa uygulamalarındaki kültürel farklılıklar anababalık stillerindeki farklılıklara da yol açabilmektedir. Darling ve Steinberg'e (1993) göre, anababa stili ile uygulamaları arasındaki ayrımın yapılması sosyokültürel farklılıkların kaynaklarının araştırılmasında yardımcı olacaktır. Son yıllardaki araştırmalarda da anababa stili ile uygulamalarının etkilerinin, içinde bulunan kültürel bağlama göre değiştiği belirtilmiştir. Örneğin, Dornbusch ve arkadaşları (1987) ile Steinberg ve arkadaşları (1991) Amerikalı beyaz ergenlerde demokratik anababa stili ile akademik başarı arasında çok güçlü bir ilişki bulunurken, Asya ve Afrika kökenli Amerikalı ergenlerde anababa stili ile akademik başarı arasında oldukça zayıf bir ilişki bulmuşlardır. Araştırmacılar bu farklılığın belki de ebeveynlerin çocuğunu sosyalleştirirken kullandığı hedeflerdeki farklılıklardan kaynaklanabileceğini belirtmektedirler. Bir başka deyişle, bir tutum olarak demokratik olma, bütün kültürlerde çocuğu sosyalleştirmede eşit derecede etkili olabilir fakat çocuğu sosyalleştirirken kullanılan hedefler farklı olduğu için anababanın uygulamaları kültüre bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Üç-altı yaşları arasındaki Rus çocuklarla yapılan bir araştırmada da batı kültürlerindeki diğer çalışmalarla tutarlı olarak otoriter anababa stiline çocuğun saldırgan davranışlarıyla ilişkili olduğu bulunmuştur (Hart

ve ark. 1998). Anılan araştırmacılar ebeveyn stiline boyutlarının kültürler arasında çok farklılaşmadığını göstermişlerdir.

Ayrıca son yıllarda ebeveynlerin anne-baba olma hakkındaki görüş ve inançlarının ebeveyn stillerini ve bunun da çocuğun gelişimini etkilediği belirtilmiştir. Abidin ve Brunner'a (1995) göre, anne-baba olma hakkındaki görüşler konusunda kültürler arasındaki farklılıkların karşılaştırılması, anababa stillerini, ebeveyn-çocuk ilişkilerini ve çocuğun gelişiminin kültürel sonuçlarını daha iyi anlamak için gerekli görülmektedir. Anababa stilleri ile ilgili çalışmalarda, ebeveynlerin anne-baba olma hakkındaki değerlendirmelerinin ve bu konudaki kendi başarı ve başarısızlıklarını nasıl yüklediklerinin önemli olduğuna dikkat çekilmiştir (Hinde, 1998; Bronstein ve ark., 1998). Örneğin, ebeveyn olarak kendini yeterli hissedilen annelerin çocuklarına daha duyarlı, sevecen ve sıcak davranacağı belirtilmektedir. Aynı şekilde çocuk yetiştirmedeki başarısızlıklarını çocukların davranışlarıyla değil kendi yetenekleriyle açıklayan anneler çocuklarına tutarsız davranışlarda bulunacaklardır. Bu konuda yapılan kültürler arası bir çalışmada 20 aylık bebekleri olan Arjantinli, Belçikalı, Fransız, İsraili, İtalyan, Japon ve Amerikalı annelerin anne-baba olma konusundaki değerlendirmeleri karşılaştırılmıştır (Bronstein ve ark., 1998). Bu çalışmada, annelerden ebeveyn olmadıkları yeterliklerini, doyumlarını ve çabalarını değerlendirmeleri istenmiş ve çeşitli ebeveyn görevlerindeki başarı ve başarısızlıklarını hangi boyutlara (yetenek, çaba, görevin zorluğu ya da çocuğun davranışı vb.) yükledikleri incelenmiştir. Bulgular hem değerlendirmelerde hem

de yüklemelerde kültürün etkisini belirgin bir şekilde ortaya çıkarmıştır. Görüldüğü gibi, anne-baba olma hakkındaki değerlendirmeler kültürden kültüre değişmekte ve farklı kültürlerde çocuğun gelişimini farklı şekilde etkilemektedir (Bronstein ve ark., 1998).

Ülkemizde Çocuk Yetiştirme Tutumlarına İlişkin Yapılan Çalışmalar

Batı literatüründe çocuk yetiştirme tutumlarına ilişkin son 30 yılda çok sayıda araştırma yapılmasına karşın, ülkemizde bu konuya ilişkin kuramsal ve görgül yaklaşımların çok sınırlı düzeyde olduğu görülmektedir. Sunulan yazıda ülkemizde anılan konuyla ilgili ulaşılabilen çalışmalara yer verilmiştir. Bu çalışmalarda genel olarak anababa stili yerine "anababa tutumu" kavramı ifade edildiği için, çalışmalar özetlenirken de bu kavram kullanılmıştır.

Son yıllarda Kağıtçıbaşı (1996; 1998) yaptığı çalışmalarda insan gelişimi, benlik ve aile konularına kültürel bağlamda ve kültürler arası karşılaştırmalı bir yaklaşımla eğilmiştir. Ç. Kağıtçıbaşı, yürüttüğü karşılaştırmalı çalışmalarından birinde Türk ve Amerikalı gençlere, yetişme çağlarında ailelerinin onları ne kadar denetlediklerini ve onlara ne kadar şefkat gösterdiklerini sormuştur (Kağıtçıbaşı, 1970). Sonuçta, algılanan şefkat düzeyinde herhangi bir kültürler arası fark olmadığı halde, Türk gençlerinin Amerikalı gençlere göre daha fazla aile denetimi algıladıkları bulunmuştur. Kağıtçıbaşı'na (1998) göre bu çalışma çocuk yetiştirmede aile şefkati ve denetim boyutlarının birbirinden

bağımsız olduğunu kanıtlamıştır ve aile şefkati olmasa da, aile denetiminin sosyal-normatif ve kültürel yapısına işaret etmiştir. Dolayısıyla aile sevgisinin, türlerin devamını sağlamak için çocukların bakım ve korunmasını içeren biyolojik/evrimsel kökeniyle psikolojik evrenselliğe aday olabileceği; sosyalleşmede aile denetiminin ise, kültürler arasında ve zaman içinde değişiklikler gösteren sosyalleşme değerlerine ve amaçlarına bağlı olduğu belirtilmektedir (Kağıtçıbaşı, 1998).

Ülkemizde anababa stillerini ölçmek için çeşitli ölçekler ya geliştirilmiş (örneğin, Kuzgun, 1972) ya da batı literatüründeki ölçeklerin Türk kültürüne uyarlama çalışmaları yapılmıştır (örneğin, LeCompte, LeCompte ve Özer, 1978). Kuzgun (1972) tarafından geliştirilmiş olan "Anababa Tutum Envanteri" gençlerin algıladıkları otoriter, demokratik ve ilgisiz (izin verici) anababa tutumunu ölçmektedir. Kuzgun (1972), üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmasında, demokratik anababa tutumlarının, bireyin kendini gerçekleştirme için elverişli ortam olduğunu; otoriter anababa tutumlarının ise kendini gerçekleştirmeyi engellediğini ortaya koymuştur. Kuzgun tarafından geliştirilen ölçekten çeşitli çalışmalarda yararlanılmıştır (örneğin, Güven, 1994; Bilal, 1984). Ülkemizde yapılan bir başka çalışmada Kuzgun (1972) tarafından geliştirilmiş olan "Anababa Tutum Envanteri" kullanılarak, farklı öğretim programı izleyen öğrencilerde algılanan anababa ve öğretmen tutumları ile benlik kavramı arasındaki ilişki incelenmiştir (Güven, 1996). Bu çalışmada gençlerin çoğunun anababalarını demokratik olarak algıladıkları ve benlik kavramının algılanan demokratik tutum ile olumlu

yönde, otoriter tutum ile olumsuz yönde ilişkili olduğu bulunmuştur.

Bilal (1984), yaptığı doktora çalışmasında demokratik ve otoriter anababa tutumunu ölçmek için Kuzgun tarafından geliştirilmiş olan ölçekteki maddelerden yararlanarak "Anababa Tutum Ölçeği"ni geliştirmiş ve otoriter ve demokratik olarak algılanan anababa tutumlarının lise öğrencilerinin uyum düzeylerine olan etkisini incelemiştir. Sonuçta anne-babalarının demokratik olarak algılayan çocukların uyum düzeylerinin otoriter olarak algılayanlara göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Bilal tarafından geliştirilen ölçek de çeşitli araştırmalarda kullanılmıştır (Topaloğlu, 1989; Öztürk, 1990; Tuzgöl, 1998). Topaloğlu (1989) tarafından yapılan araştırmada, anababa tutumlarının lise son sınıf öğrencilerinin atılganlık düzeylerine etkisi incelenmiştir. Bulgular, anababalarını demokratik olarak algılayan öğrencilerin atılganlık düzeylerinin, otoriter olarak algılayanlardan daha yüksek olduğunu göstermiştir. Öztürk (1990) ise, çalışmasında anababalarını demokratik olarak algılayan üniversite öğrencilerinin bağımsızlık, duyguları anlama, yakınlık, başatlık düzeylerinin anababalarını otoriter olarak algılayanlardan daha yüksek, buna karşın kendini suçlama ve saldırganlık düzeylerinin ise düşük olduğunu bulmuştur. Son olarak Tuzgöl (1998) tarafından yapılan çalışmada, diğer çalışmalardan farklı olarak, anababalarını demokratik ve otoriter olarak algılayan lise öğrencileri arasında saldırganlık düzeyleri açısından anlamlı farklar elde edilmiştir.

Ülkemizde ayrıca LeCompte ve arkadaşları (1978) tarafından Aile Tutum Ölçeği'nin (Parent Attitude Research Instrument-PARI) geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Bu araştırmada yukarıda özetlenen çalışmalardan farklı bir yöntem kullanılmış ve ölçekler gençlere değil bizzat annelere uygulanmıştır. Yapılan faktör analizi sonucu ölçeğin aşırı annelik, demokratik tutum ve eşitlik tanıma, ev kadınlığı rolünü reddetme, geçimsizlik ve genel bir baskı örüntüsü gibi boyutlardan oluştuğu ortaya çıkmıştır. Anılan çalışmada ölçek alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki evli ve çocuk sahibi kadınlara verilmiş ve değişik sosyo-ekonomik düzeyler ile çocuk yetiştirme tutumu arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Üç farklı sosyo-ekonomik düzeyden gelen annelerin gösterdikleri tutumlar ölçeğin boyutları açısından incelendiğinde, alt sosyo-ekonomik düzeydeki annelerin aşırı kontrolü desteklerken, çocuğu ile arkadaşlığı desteklemediği; üst sosyo-ekonomik düzeydeki annelerin ise ev kadınlığı rolünü, baskı ve kontrolü benimsemezken, evlilikte geçimsizliğin çocuk yetiştirmeyi etkilediği fikrini destekledikleri görülmüştür. Orta SED'den gelen annelerin tutumları ise bu iki grubun tutumları arasında ortada bir yerde kalmıştır.

Son yıllarda Karadayı (1994) ise Türk üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı bir çalışmada, üniversite öğrencilerinin algılanan anababa tutumları, anababayla ilişkileri ve bunların bazı kişilik özellikleri ile olan ilişkisini incelemiştir. Bu çalışmada araştırmacı tarafından anababa tutumu disiplin, şımartma, ilgi ve demokratiklik gibi boyutları kapsayan çeşitli sorularla ölçülmüştür. Anababa ilişkileri ise 12 yaştan önce ve sonraki dönemde en yakın olan

ve önemli ve günlük sorunlarda danıştığı kişilerle olan ilişkilerini yansıtan sorularla ölçülmüştür. Sonuçta anne-babayla iyi ve yakın ilişkiler ile iyimserlik, neşelilik, mücadelelilik, rahatlık, kendine güven, özsaygı ve anne-babaya bağımlılık arasında olumlu yönde ilişki bulunmuştur. Katı anne-baba disiplininin ise kötümserlik, utangaçlık ve arkadaşına bağımlılık ile ilişkili olduğu saptanmıştır.

Sümer ve Güngör (1999) tarafından yürütülen çalışmada gençlerin algıladıkları anababalık boyut ve stilleri ile bağlanma stilleri ve bazı temel benlik değişkenleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu çalışmada Maccoby ve Martin' in (1983) iki boyutlu bakış açısı modelindeki boyutlar ve anababalık stilleri ele alınmış ve kültürler arası farklılıklara değinilmiştir. Sonuçta araştırmaya katılan deneklerin genel olarak anne ve babalarını daha çok ilgi gösteren ve kabul eden ve daha az sınırlayan ebeveynler olarak algıladıkları ortaya çıkmıştır. Araştırmada ele alınan bağlanma, benlik saygısı, benlik kavramı belirginliği, onaylanmama kaygısı, ayrılık kaygısı, başkalarını memnun etme, kişisel başarı, özgürlük ve yalnızlıktan hoşlanma gibi hemen hemen bütün sonuç değişkenlerinde tutarlı olarak kabul/ilgi boyutu olumlu sonuçlarla, sıkı denetim/kontrol de olumsuz sonuçlarla ilişkili bulunmuştur. Bu çalışmada kültürümüzde gençlerin sıkı denetim ve kontrolü olumsuz algıladıkları görülmüştür. Ayrıca sonuçlar, Türk kültüründe en yaygın olarak uygulanan anababalık stillerinin birbirlerine karşıt iki stil olan otoriter ve izin verici/müşahakar stiller olduğunu göstermiştir.

Çocuk yetiştirme tutumlarına ilişkin çalışmalarda bazen kültür içindeki farklılıkların kültürler arası farklılıklar kadar büyük olabileceği ve içinde bulunulan kültürel bağlamın çok dikkatli incelenmesi gerektiği belirtilmiştir (Dornbush ve ark., 1987; Steinberg ve ark., 1991). Ülkemizde de yapılan çalışmaların bazılarında kültür içindeki farklılıklar gösterilmiştir (İmamoğlu ve Yasak-Gültekin, 1987; LeCompte ve ark., 1978). Örneğin, İmamoğlu ve Yasak-Gültekin tarafından yapılan çalışmada Türkiye'deki kentli yüksek sosyo-ekonomik düzeydeki annelerin, çocukta bağımsızlığa ve kendine yeterliğe önem verdikleri, orta ve düşük sosyo-ekonomik düzeydeki annelerin ise itaat ve sadakati ön plana çıkardıkları belirtilmiştir.

Ayrıca, farklı kültürlerde anne-baba tutumuna ilişkin anne ya da babanın kız ve erkekler üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmaların sonuçları da kültürel farklılığı göstermek açısından dikkat çekicidir (Hortaçsu, Oral ve Gültekin, 1991; Jaubert, 1991; Shek, 1995). Genel olarak batı literatüründe yapılan çalışmalarda anne-çocuk ilişkisi ile baba-çocuk ilişkisinin sevecenlik ve ilgi açısından birbirinden çok farklı olmadığı bulunmuştur. (ak., Shek, 1995). Bizim kültürümüz gibi daha geleneksel kültürlerde ise anne ile olan ilişkiler daha ön planda olmakta ve annenin önemi vurgulanmaktadır. Örneğin, Çinli ergenlerin anababa tutumuna ilişkin algılarını incelemek üzere yapılan bir çalışmada, genel olarak algılanan anne tutumunun algılanan baba tutumundan daha olumlu olduğu bulunmuştur (Shek, 1995). Ülkemizde yapılan bir çalışmada da Türk gençlerinde anneye olan ilişkinin önemi vurgulanmış ve annelerin her iki cinsle de

ilişkilerinin yüksek olduğu belirtilirken, babaların erkek çocuklarıyla kız çocuklarına göre daha yakın ilişki kurdukları görülmüştür (Hortaçsu ve ark., 1991). Yine ülkemizde Sümer ve Güngör (1999) tarafından yapılan çalışmada anneden ve babadan algılanan kabul/ilgi ve sıkı denetim/kontrol boyutları karşılaştırılmış, öğrencilerin annelerini babalarından hem daha kabul edici/ilgi gösterici hem de daha fazla denetleyici ve kontrol edici olarak algıladıkları bulunmuştur.

Görüldüğü gibi, ülkemizde çocuk yetiştirme tutumlarına ilişkin çalışmalar, 20-25 yıl öncesinde başlamasına rağmen (örneğin, Kuzgun, 1972; LeCompte ve ark., 1978), çok sınırlı sayıdadır. Ayrıca yapılan bu çalışmalarda anababa stilini ölçmek için farklı ölçekler kullanılmış, farklı değişkenler incelenmiş ve dolayısıyla farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Yapılan bu çalışmalarda önemli sonuçlara ulaşılmasına rağmen, bu çalışmaların devamı gelmemiş ve üzerinde yeterince düşünülmemiştir. Ülkemizde son olarak yapılan bir çalışmada (Sümer ve Güngör, 1999) batı literatüründe de sıklıkla kullanılan ölçeklerden yararlanılarak "Anababalık Stilleri" ölçeği oluşturulmuştur. Anılan ölçekten araştırmacıların belirttikleri eksiklikler de giderilerek ileriki çalışmalarda yararlanılabilir ve böylece araştırma bulguları birbirleriyle karşılaştırılabilir.

Sonuç ve Öneriler

Bu yazıda anababa stili ile ilgili gelişimsel çalışmalar özetlenmeye çalışılmış ve son yıllarda ortaya atılan birleştirilmiş model çerçevesinde özellikle vurgulanan anababa uygulamaları ile anababalık stilleri arasındaki ayırma dikkat

çekilmiştir. Son yıllardaki araştırmalarda ebeveyn tutumlarıyla ilgili sonuçlar yorumlanırken bu ayırmanın gözönünde bulundurulması ve çocuk yetiştirme tutumlarındaki kültürler arası farklılıkların bu bağlamda incelenmesi gerektiği belirtilmektedir. Dolayısıyla, araştırma bulguları yorumlanırken, anababa uygulamalarındaki kültürel farklılıkların anababalık stillerindeki farklılıkları da arttırabileceği gözden kaçırılmamış olacaktır. Batı literatüründe çocuk yetiştirme tutumları ile çocuğun gelişimi arasındaki ilişkiyi inceleyen çok sayıda araştırma olmasına rağmen, kültürümüzde bu konuda yapılan çalışmaların çok sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Ayrıca kültürümüzde çocuk yetiştirme tutumlarıyla ilgili olarak geliştirilmiş olan sınırlı sayıdaki ölçekleri incelediğimizde bunların çoğunlukla lise ve üniversite öğrencilerinin algıladığı anababa stiline ilişkin ölçekler olduğunu görmekteyiz (Örneğin, Kuzgun, 1972; Bilal, 1984; Karadayı, 1994; Sümer ve Güngör, 1999). Dolayısıyla farklı gelişimsel dönemlerde ebeveyn-çocuk etkileşiminin niteliksel olarak farklılaştığı dikkate alınarak, anababa stiline ilişkin farklı yaş dönemlerine duyarlı ayrı ayrı ölçekler geliştirilmesi bu alana yapılacak en önemli katkılardan birisi olacaktır. Ülkemizde geliştirilen ya da Batı'dan uyarlanmış olan ölçeklerin hemen hemen hepsinin ebeveynlerin gerçekte başvurdukları çocuk yetiştirme yöntemlerine değil, gençlerin bu konudaki algılarına dayandığı görülmektedir. İleride yapılacak olan çalışmalarda anababa tutumları doğrudan ebeveynlere sorularak ölçülmeli ve bunlar gençlerin algılarıyla karşılaştırılmalıdır. Ayrıca çocuk yetiştirme tutumlarını incelemeye yönelik çalışmalarda, bireyin içinde yetiştiği aile

ortamındaki inanç, değer ve tutumların rolü de ele alınmalıdır. Ebeveynlerin başta eğitim düzeyi olmak üzere diğer demografik özelliklerinin anababa stilleri ile ilişkisi daha detaylı incelenmelidir. Bununla birlikte ileride yapılacak olan çalışmalarda aile içindeki uyumsuzlukların ve eşler arasındaki çatışmaların çocuk yetiştirme tutumları üzerindeki etkileri araştırılmalıdır. Bu sayede ebeveyn-çocuk ilişkisi, bir aile modeli çerçevesinde ele alınarak daha kapsamlı bir şekilde incelenmiş olacaktır. Dolayısıyla bu konuyla ilgilenen araştırmacılar planladıkları çalışmalarını diğer uzman kişilerle işbirliği içinde, daha detaylı ve geniş bir çerçevede düşünerek sürdürmelidirler. Böylece yapılan çalışmalar birbirlerinden çok kopuk olmayacak ve sonuçta temel bilimin yanında uygulamalı bilime de katkı yapılmış olacaktır. Görüldüğü gibi gelişim psikolojisinde önemle üzerinde durulan çocuk yetiştirme tutumlarının, yapılacak olan yeni araştırmalarla çok kapsamlı bir şekilde irdelenmesi ve kültürel bağlamda karşılaştırılmasına çok ihtiyaç duyulmaktadır.

Kaynaklar

- Abidin, R. R. & Brunner, J. F. (1995). Development of a parenting alliance inventory. *Journal of Clinical Child Psychology*, 24, 31-40.
- Amato, P. R. & Rivera, F. (1999). Parental involvement and children's behavior problems. *Journal of Marriage and the Family*, 61, 375-384.
- Barnes, G. M. & Farrell, M. P. (1992). Parental support and control as predictors of adolescent drinking, delinquency, and related problem behaviors. *Journal of Marriage and the Family*, 54, 763-776.
- Baumrind, D. (1968). Effects of authoritative control on child behavior. *Child Development*, 37, 887-907.
- Baumrind, D. (1971b). Harmonious parents and their preschool children. *Developmental Psychology*, 4, 99-102.
- Baumrind, D. (1972). An exploratory study of socialization effects on Black children: Some Black-White comparison. *Child Development*, 43, 261-267.
- Bilal, G. (1984). Demokratik ve otoriter olarak algılanan anababa tutumlarının çocukların uyum düzeylerine etkisi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi
- Belsky, J. (1981). Early human experience: A family perspective. *Developmental Psychology*, 17, 3-23.
- Bornstein, M. H., Haynes, O. M., Azuma, H., Galperin, C., Maital, S., Ogino, M., Painter, K., Pascual, L., Pecheux, M.G., Rahn, C., Toda, S., Venuti, P., Vyt, A. & Wright, P. (1998). A cross-national study of self-evaluations and attributions in parenting: Argentina, Belgium, France, Israel, Italy, Japan, and the United States. *Developmental Psychology*, 34, 662-676.
- Darling, N. & Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: Integrative model. *Psychological Bulletin*, 113, 487-496.
- Dornbush, S. M., Ritter, P. L., Leiderman, P. H., Roberts, D. F. & Fraileigh, M. J. (1987). The relation of parenting style to adolescent school performance. *Child Development*, 58, 1244-1257.
- Fallon, B. J. & Bowles, T. V. (1997). The effects of family structure and family functioning on adolescents' perceptions of intimate time spent with parents, siblings, and peers. *Journal of Youth and Adolescence*, 26, 25-43.
- Grolnick, W.S., Ryan, R. M. & Deci, E. L. (1991). Inner resources for school achievement: Motivational mediators of children's perceptions of their parents. *Journal of Educational Psychology*, 83, 508-517.
- Güven, A. (1996). Farklı eğitim izleyen öğrencilerde algılanan anababa öğretmen tutumlarının benlik kavramına etkisi. VIII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları. (Eds: Y. Topsever ve M. Göregenli, s. 149-164), Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayını.
- Hart, C. H., Nelson, D. A., Robinson, C. C., Olsen, S. F. & Mc-Choque, M. K. (1998). Overt and relational aggression in Russian nursery-school-age children: Parenting style and marital linkages. *Developmental Psychology*, 34, 687-697.
- Hinde, J. S. (1998). Parenting in different cultures: Time to focus. *Developmental Psychology*, 34, 698-700.
- Hines, A. M. (1997). Divorce-related transitions, adolescent development, and the role of the parent-child relationships: A review of the

- literature. *Journal of Marriage and the Family*, 59, 375-388
- Holden, G. W. & West, M. J. (1989). Proximate regulation by mothers: A demonstration of how differing styles affect young children's behavior. *Child Development*, 60, 64-69.
- Hortaçsu, N., Oral, A. & Gültekin, Y. Y. (1991). Factors affecting relationships of Turkish adolescents with parents and same-sex friends. *Journal of Social Psychology*, 131(1), 413-427.
- Jaubert, C. E. (1991). Self-esteem and social desirability in relation to college students: Retrospective perceptions of parental fairness and disciplinary practices. *Psychological Reports*, 69, 115-120.
- İmamoğlu, O. & Yasak-Gültekin, Y. (1993). Önerilen dengelenmiş toplumsal birey modeli ışığında üniversite gençliğinin sorunları: 1982-92 döneminde yayınlanan araştırmalara ilişkin bir değerlendirme, yorum ve öneriler. *Türk Psikoloji Dergisi*, 8, 27-41.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1970). Social norms and authoritarianism: A Turkish- American comparison. *Journal of Personality and Social Psychology*, 16, 444-451.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1996). *Family and Human Development Across Cultures: A View from the Other Side*. New Jersey: Erlbaum.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1998). *Kültürel Psikoloji: Kültür Bağlamında İnsan ve Aile*. İstanbul: Altan Matbaacılık Ltı. Şti.
- Karadayı, F. (1994). Üniversite gençlerinin algılanan anababa tutumları, anababayla ilişkileri ve bunların bazı kişilik özellikleri ile bağlantısı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9, 15-25.
- Ketsetzis, M., Ryan, B. A. & Adams, G. R. (1998). Family processes, parent-child interactions, and child characteristics influencing school-based social adjustment. *Journal of Marriage and the Family*, 60: 374-387.
- Kurdek, L. A. & Fine, M. A. (1994). Family acceptance and family control as predictors of adjustment in young adolescents: Linear, curvilinear, or interactive effects? *Child Development*, 65, 1137-1146.
- Kuzgun, Y. (1972). Anababa tutumlarının kendini gerçekleştirme düzeyine etkisi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Lamborn, S. D., Mounts, N. S., Steinberg, L. & Dornbusch, S. M. (1991). Patterns of Competence and adjustment among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful families. *Child Development*, 62: 1049-1065.
- LeCompte, G., LeCompte, A. ve Özer, S. A. (1978). Üç sosyo-ekonomik düzeyde, Ankaralı annelerin çocuk yetiştirme tutumları: Bir ölçek uyarlaması. *Psikoloji Dergisi*, 1(1), 5-9.
- Maccoby, E. E., & Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. P. H. Mussen & E. M. Hetherington (Ed.). *Handbook of Child Psychology: Socialization, personality and social development (pp. 1-101)* New York: Wiley.
- Nurmi, J. E. & Pullianiaen, H. (1991). The changing parent-child relationship, self-esteem and intelligence as determinants of orientation to the future during early adolescence. *Journal of Adolescence*, 14, 35-51.
- Öztürk, İ. (1990). Anababa tutumlarının üniversite öğrencilerinin bağımsızlık, duyguları anlama, yakınlık, başatlık, kendini suçlama ve saldırganlık düzeylerine etkisi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Phares, V. & Renk, K. (1998). Perceptions of parents: A measure of adolescents' feelings about their parents. *Journal of Marriage and the Family*, 60, 646-659.
- Richards, M. H., Gitelson, I. B., Peterson, A. C. & Hurtig, A. L. (1991). Adolescent personality in girls and boys. The role mothers and fathers. *Psychology of Women Quarterly*, 15, 65-81.
- Shek, D. T. L (1995). Chinese adolescents' perceptions of parenting styles of fathers and mothers. *The Journal of Genetic Psychology*, 156, 175- 183.
- Smetana, J. G. (1994). Parenting styles and beliefs about parental authority. *New Directions for Child Development: Beliefs About Parenting, Origins and Developmental Implications*. Judith, G. Smetana (Ed.). California: Jasey- Boss Publishers.
- Steinberg, L. (1987). Single parents, stepparents, and the susceptibility of adolescents to antisocial peer pressure. *Child Development*, 58,269-275.
- Steinberg, L., Elmen, J. & Mounts, N. (1989). Authoritative parenting, psychosocial maturity, and academic success among adolescents. *Child Development*, 60, 1424-1436.
- Steinberg, L., Lamborn, S., Dornbusch, S. & Darling, N. (1992). Impact of parenting practices on adolescent achievement: Authoritative parenting, school involvement, and encouragement to succeed. *Child Development*, 63, 1266-1281.

- Steinberg, L., Mounts, N.S., Lamborn, S. D. & Dornbusch, S. M. (1991). Authoritative parenting and adolescent adjustment across varied ecological niches. *Journal Research on Adolescence, 1*, 19-36.
- Steinberg, L., Lamborn, S. D., Darling, N., Mounts, N. S., & Dornbusch, S. M. (1994). Over-time changes in adjustment and competence among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful families. *Child Development, 65*, 754-770.
- Stevenson, D. & Baker, D. (1987). The family-school relation and the child's school performance. *Child Development, 58*, 1348-1357.
- Sümer, N. & Güngör, D. (1999). Algılanan anababalık stillerinin bağlanma stilleri, benlik değerlendirmeleri ve yakın ilişkiler üzerindeki rolü. (*Değerlendirme sürecinde*)
- Topaloğlu, B. (1989). Anababa tutumlarının ve bazı sosyo-ekonomik faktörlerin lise son sınıf öğrencilerinin atılganlık düzeylerine etkisi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Taris, T. W., & Bok, I. A. (1996). Parenting environment and scholastic achievement during adolescence: A retrospective study. *International Journal of Adolescence and Youth, 6*, 223-244.
- Tuzgöl, M. (1998). Anababa tutumları farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Weiss, L. H. & Schwarz, J. C. (1996). The relationship between parenting types and older adolescents' personality, academic achievement, and substance use. *Child Development, 67*, 2101-2114.